

Thiết kế bài dạy môn Ngữ văn trung học phổ thông theo hướng phát huy tính tích cực của học sinh, đáp ứng Chương trình Giáo dục phổ thông 2018

Đào Thị Minh Ngọc

ThS. Khoa Ngữ văn và KHXH - Trường Đại học Hải Phòng

Received: 8/9/2023; Accepted: 11/9/2023; Published: 15/9/2023

Abstract: *In recent times, due to the innovation requirements requirements of the 2018 General Education program, teachers still confused about designing the lesson plans to develop the ability and qualities of the learners. So, the article proposes the process for designing lesson plans to promote the positivity and initiative of the High Schools Literature learners and also gives illustrative examples to clarify it. The article's contributions will help teachers to exploit different ways of organizing their teaching process in order to conduct differentiated teaching and develop learner's capacity.*

Keywords: *Lesson plan, Literature, the positive teaching way, the General Education Curriculum 2018.*

1. Đặt vấn đề

Đối với giáo viên (GV), kế hoạch bài dạy đóng vai trò rất quan trọng. Theo Phạm Minh Diệu: “Kế hoạch dạy học là điểm tựa để GV tự xem xét đánh giá rút kinh nghiệm sau mỗi giờ dạy, từ đó mà kỹ năng (KN) dạy học ngày một phát triển”. Theo Chương trình Giáo dục phổ thông (GDPT) 2018, GV cần biết cách tổ chức các hoạt động học tập có ý nghĩa, khai thác vốn hiểu biết và trí tuệ của đối tượng học vào quá trình kiến tạo tri thức, KN, trên cơ sở đó giúp họ bộc lộ những năng lực cần thiết. Song việc ra đời nhiều bộ sách giáo khoa (SGK) khác nhau cũng như sự thay đổi về cấu trúc và yêu cầu của dạy học dẫn đến nhiều khó khăn trong quá trình dạy cho cả GV và HS. Trong khuôn khổ bài viết này, tác giả đề xuất quy trình thiết kế bài dạy theo hướng tích cực nhằm nâng cao hiệu quả dạy học môn Ngữ văn ở trường THPT.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Tổng quan vấn đề nghiên cứu

Thiết kế kế hoạch bài dạy đã được nhiều nhà giáo dục quan tâm; trong đó: Đỗ Ngọc Thống (2018) đã làm rõ cấu trúc, PP hoạt động tổ chức của thầy và trò trong một bài soạn ngữ văn. Phạm Minh Diệu (2016) đã phân tích mục đích, ý nghĩa quy trình dạy học môn Ngữ văn theo định hướng mới. Phan Trọng Luận (2005) đã đưa ra các PP giảng dạy văn học. Các tác giả của các bộ SGK môn Ngữ văn chương trình GDPT 2018 cũng đã thiết kế kèm theo mỗi bộ sách HS là sách GV trong đó gợi ý hướng dẫn cách thực hiện các hoạt động trong sách HS. Tuy nhiên, trong

các công trình đó, cấu trúc bài dạy chưa đề cập sâu sắc yêu cầu của công văn 5512/BGDĐT-GDTrH của Bộ GD&ĐT về PP tích cực, chủ động của người học.

2.2. Một số vấn đề về kế hoạch bài dạy và PP dạy học tích cực môn Ngữ văn

* Kế hoạch dạy học

Kế hoạch dạy học còn có tên là giáo án, bài soạn. Công văn 5512/BGDĐT- GDTrH của Bộ GD&ĐT tạo chi rõ: “Kế hoạch dạy học là kịch bản lên lớp của GV với đối tượng học viên và nội dung cụ thể trong một không gian và thời gian nhất định, trong đó xác định mục tiêu, nội dung, PP, thiết bị dạy học và học liệu, những hoạt động cụ thể của thầy và trò, cách thức kiểm tra, đánh giá phù hợp với yêu cầu cần đạt về năng lực, phẩm chất tương ứng trong chương trình môn học”.

*PP dạy học tích cực

- Khái niệm PP dạy học tích cực

Có nhiều PP dạy học, trong đó có PP dạy học tích cực. Nguyễn Lăng Bình quan niệm: “PP dạy học tích cực đề cập đến các hoạt động dạy và học nhằm tích cực hóa hoạt động học tập và phát triển tính sáng tạo của người học. Các hoạt động học tập được tổ chức, định hướng bởi GV. Người học không thụ động, chờ đợi mà tự lực, tích cực tham gia vào quá trình tìm kiếm, khám phá, phát hiện kiến thức, vận dụng kiến thức để giải quyết vấn đề trong thực tiễn, qua đó, lĩnh hội nội dung học tập và phát triển năng lực sáng tạo”.

-Các PP dạy học tích cực

“PP dạy học tích cực” là cụm từ thường được gọi chung cho các hình thức tổ chức và nhiều khi

còn được áp dụng với các kĩ thuật dạy học mà trong đó chứa đựng các yếu tố tích cực. Các PP tích cực thường được nhắc tới như: dạy học giải quyết vấn đề, dạy học tương tác, dạy học theo dự án... Các kĩ thuật thường được nhắc tới như: khăn phủ bàn, bản đồ tư duy, ô bi, bể cá, KWL, tranh treo tường, các mảnh ghép,... Các PP dạy học tích cực là cơ sở để GV thiết kế các bài học theo quy trình tích cực.

- *Quy trình thiết kế kế hoạch bài dạy theo PP tích cực trong môn Ngữ văn khối THPT*

- *Bước 1: Xác định yêu cầu cần đạt của tiết dạy:* GV cần xác định yêu cầu cần đạt dưới góc độ người học và diễn đạt yêu cầu bắt đầu bằng một *động từ tương ứng với các cấp độ* nắm vững kiến thức, kĩ năng, có các từ/ cụm từ bổ nghĩa cụ thể mức độ hành động của HS; từ đó làm rõ cơ hội hình thành, phát triển phẩm chất, năng lực cụ thể cho HS.

- *Bước 2: Xác định sự chuẩn bị của tiết dạy:* GV cần nêu các thiết bị, học liệu được sử dụng trong bài dạy để tổ chức cho HS hoạt động.

- *Bước 3: Thiết kế các hoạt động dạy học chính:* Một tiết dạy gồm 4 hoạt động: Hoạt động Khởi động, Hình thành kiến thức mới, Luyện tập, Vận dụng. Khi thiết kế các hoạt động này, GV cần lưu ý *một số điểm sau:*

+ **Hoạt động Khởi động:** Thay vì cách dạy học truyền thống, lấy thuyết giảng làm chính thì khi thiết kế hoạt động khởi động, GV cần chú ý lựa chọn hình thức tổ chức năng động, sôi nổi nhằm kích thích được sự hứng thú của học sinh.

+ **Hoạt động Hình thành kiến thức mới:** Tạo ra nhiều hoạt động, ví dụ: tổ chức thi khám phá những giá trị nội dung, nghệ thuật của tác phẩm, thi đọc diễn cảm, trình bày kết quả làm việc theo nhóm, ... giúp HS tiếp cận kiến thức một cách nhanh nhất.

+ Hoạt động Luyện tập: GV nên tạo ra các bài tập hoặc nhiệm vụ (không phải những câu hỏi vấn đáp thường gặp) để học sinh được lặp lại các thao tác, KN như phân tích, giải thích, so sánh, suy luận, tổng hợp,... Các bài tập, nhiệm vụ trong hoạt động này cần được thiết kế đa dạng về mặt hình thức, có độ phủ về nội dung và được sắp xếp tăng dần về độ khó để đảm bảo người học không bị nhàm chán, vừa khắc sâu kiến thức.

+ **Hoạt động Vận dụng:** giúp kết nối kiến thức Ngữ văn với thực tiễn cuộc sống. Các tình huống GV lựa chọn để ứng dụng giải quyết các vấn đề trong học tập.

GV cần căn cứ vào mức độ nhận thức của HS,

tình hình lớp học và các tình huống sự phạm trên lớp, GV sẽ lựa chọn phương án phù hợp nhất cho tiết dạy.

**Ví dụ minh họa*

BÀI 2 CẦU TỬ VÀ HÌNH ẢNH TRONG THƠ TRỮ TÌNH

(Trang 59 - 60, Ngữ văn 11, tập một, Bộ sách “Kết nối tri thức với cuộc sống”)

TIẾT 4 VĂN BẢN 2 “Tràng giang - Huy Cận”

* Bước 1: Xác định yêu cầu cần đạt của tiết dạy:

I. YÊU CẦU CẦN ĐẠT

Sau khi học xong bài này, HS có thể đạt được những yêu cầu sau:

- Nhận biết được một số đặc điểm cơ bản của ngôn ngữ văn học. Phân tích được tính đa nghĩa của ngôn từ trong tác phẩm văn học.

- Nhận biết và phân tích được vai trò của yếu tố tượng trưng trong thơ. Đánh giá được giá trị thẩm mỹ của một số yếu tố trong thơ như ngôn từ, cấu tứ, hình thức bài thơ thể hiện trong văn bản.

- Phân tích và đánh giá được chủ đề, tư tưởng, thông điệp mà nhà thơ muốn gửi đến người đọc thông qua văn bản.

- Phân tích và đánh giá được tình cảm, cảm xúc, cảm hứng chủ đạo của người viết thể hiện qua văn bản thơ; phát hiện được các giá trị văn hoá, triết lí nhân sinh từ văn bản thơ.

* Bước 2: Xác định sự chuẩn bị của tiết dạy:

II. CHUẨN BỊ

- Giáo viên (GV): Ti vi (hoặc máy chiếu), bài giảng điện tử; các đồ dùng trong các trò chơi: giấy A0, giấy A2 hoặc bảng phụ để học sinh làm việc cá nhân hoặc nhóm; phiếu bài tập, nam châm, bút dạ, ...

- Học sinh (HS): SGK, sách tham khảo, video liên quan, phiếu học tập, rubric đánh giá.

* Bước 3: Thiết kế các hoạt động dạy học chính:

III. Các hoạt động dạy học chủ yếu

III.1 HOẠT ĐỘNG KHỞI ĐỘNG

Trò chơi “Ô CHỮ ĐIỀU KÌ” (5 phút)

Hoạt động của GV: Chuẩn bị: 3 ô chữ có nội dung liên quan bài học; GV chọn 2 đội chơi, mỗi đội chơi khoảng 3 - 5 em, chọn ban thư ký, các HS còn lại sẽ cổ động cho 2 đội. GV phổ biến luật chơi: GV lần lượt cho xuất hiện từng ô chữ. Ví dụ: “*sông nước, buổi chiều, nổi buồn*”. GV yêu cầu 2 đội trong 1 phút, mỗi đội ghi được nhiều nhất các từ cùng trường nghĩa với các từ có trong ô chữ. Đội nào liệt kê được nhiều từ thì đội đó chiến thắng. GV tổ chức cho HS chơi. GV tổng kết trò chơi, khen ngợi HS. GV đặt vấn đề, dẫn dắt vào bài học.

III.2 HOẠT ĐỘNG HÌNH THÀNH KIẾN THỨC

(15 phút)

Hoạt động của GV

* *Tìm hiểu chung về tác giả, tác phẩm*

GV yêu cầu HS đọc lại phần tri thức SGK và phần việc chuẩn bị ở nhà. GV tổ chức cho HS tham gia trò chơi “Tiếp sức”. GV chia lớp làm 2 đội. GV gọi 1 thành viên bất kỳ của cả 2 đội để trả lời tiếp sức. Thành viên đội nào không trả lời được sẽ nhường quyền trả lời cho đội còn lại. GV chuẩn bị trình chiếu kiến thức về tác giả, tác phẩm, yêu cầu HS nối tiếp nhau (tiếp sức) điền các từ bị bỏ trống. HS quan sát, lắng nghe, trao đổi, thảo luận thực hiện nhiệm vụ.

Hoạt động của HS: HS ghi nhớ nhanh phần kiến thức về Huy Cận. HS suy nghĩ và trả lời

Hoạt động của GV

* *Đọc hiểu văn bản:* GV chỉ định HS đọc diễn cảm thành tiếng. GV yêu cầu HS ghi nhớ những chú thích và nội dung các thẻ chỉ dẫn. GV nhận xét cách đọc và quan sát, khích lệ HS. GV đọc mẫu hoặc có thể giới thiệu một clip diễn ngâm văn bản *Tràng giang*.

* *Khám phá văn bản:* GV chia lớp thành 4 nhóm, phân công nhiệm vụ, cụ thể: Nhóm 1, 2: Tìm hiểu cấu tứ bài thơ theo gợi ý. Nhóm 3, 4: Tìm hiểu hình ảnh, ngôn ngữ, thi liệu thơ theo các gợi ý. Sau thảo luận HS các nhóm lựa chọn đại diện lên tham gia cuộc trao đổi *Bàn tròn văn chương*. GV lựa chọn MC dẫn chương trình. GV đánh giá phần trình bày của HS, chốt kiến thức.

Hoạt động của HS: HS đọc văn bản, trả lời nhanh các câu hỏi. HS nhận xét lẫn nhau. HS thảo luận nhóm thực hiện nhiệm vụ; lựa chọn và cử đại diện tham gia. HS còn lại quan sát, lắng nghe, đặt câu hỏi phân biện,...). Các nhóm chia sẻ phần thảo luận của mình. HS so sánh, tự đánh giá, ghi nội dung vào vở.

III.3 HOẠT ĐỘNG LUYỆN TẬP (10 phút)

Hoạt động 1: TRÒ CHƠI “AI LÀ TRIỆU PHÚ”

Hoạt động của GV

Chuẩn bị: 15 câu hỏi có nội dung liên quan bài học theo cấp độ từ khó đến dễ. GV chọn 2 đội chơi, mỗi đội chơi khoảng 5 - 7 em, chọn ban thư ký, các em còn lại sẽ cổ động cho 2 đội. GV phổ biến luật chơi: GV lần lượt cho xuất hiện 15 câu hỏi và 4 đáp án A, B, C, D. GV yêu cầu 2 đội cùng suy nghĩ trong 15 giây, có ba mốc quan trọng là câu số 5, câu số 10 và câu số 15 (mốc «TRIỆU PHÚ»). Thành viên của đội nào nhanh chóng vượt qua các mốc này, đội đó chiến thắng.

Hoạt động của HS: HS lắng nghe hướng dẫn của GV. Trò chơi bắt đầu khi các HS đã hiểu rõ luật. 2 đội chơi tham gia trò chơi. Các HS còn lại quan sát, nhận xét.

Hoạt động 2. KẾT NỐI ĐỌC VIẾT

Hoạt động của GV: GV yêu cầu HS đọc yêu cầu phần Kết nối đọc viết. GV yêu cầu 2 HS nhắc lại những điểm nổi bật của “Tràng giang”. Cho HS làm cá nhân vào vở lần lượt từng phần. GV nhận xét 2 - 3 bài làm của HS, đánh giá hoặc cho điểm HS.

Hoạt động của HS: HS đọc, nhắc lại kiến thức, làm bài cá nhân. HS lắng nghe, nhận xét, bổ sung theo Rubic.

III.4 HOẠT ĐỘNG VẬN DỤNG (5 phút)

Cuộc thi “Tìm kiếm tài năng”

Hoạt động của GV: GV chia lớp thành 2 khu vực: Viết và vẽ. GV chuẩn bị: giấy, bút vẽ cho tất cả các HS có năng khiếu hội họa. GV yêu cầu các thành viên chuẩn bị trong 5 phút và trình bày tác phẩm trong 5 phút. GV gọi HS còn lại nhận xét phần thể hiện tài năng của bạn. GV công bố những bài thi đẹp, tuyên dương hoặc chấm điểm cho HS tài năng. GV nhắc lại nội dung kiến thức cần nhớ sau cuộc thi.

Hoạt động của HS: HS xung phong tham gia thể hiện tài năng và thực hiện nhiệm vụ theo khu vực lựa chọn. HS trình bày tác phẩm của mình. HS khác quan sát, nhận xét phần thể hiện của bạn.

3. Kết luận

Lựa chọn và thiết kế PP dạy học phù hợp với đặc trưng của bộ môn Ngữ văn trong chương trình THPT là một khâu quan trọng của quá trình tổ chức hoạt động dạy học. Để xây dựng một bài dạy theo hướng tích cực, GV cần nắm vững mối liên hệ giữa các thành tố của quá trình dạy học, những yêu cầu, cấu trúc và các bước thiết kế bài dạy phát triển năng lực. GV cần có sự đầu tư một cách nghiêm túc cả thời gian và trí tuệ để cập nhật các xu hướng dạy học mới, đưa ra các cách thức tổ chức dạy học khác nhau cho cùng một nội dung, từ đó lựa chọn PP dạy học tối ưu đối với người học và điều kiện lớp học, đáp ứng yêu cầu của Chương trình GDPT hiện nay.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2020), *Công văn 5512/BGDĐT- GDTrH của Vụ Giáo dục trung học ngày 18 tháng 12 năm 2020 về việc xây dựng và tổ chức thực hiện kế hoạch giáo dục nhà trường*. Hà Nội

2. Nguyễn Lăng Bình (2010), *Dạy và học tích cực - một số phương pháp và kỹ thuật dạy học*, NXBĐHSP. Hà Nội